

פרק ז

אחריות השלטון ליישוב אזורי פריפריה

במאתיים השנים האחרונות, מתחילת ימי 'המהפכה התעשייתית' ובעקבותיה ועד היום, ניכר תהליך קבוע של מעבר אוכלוסייה מיישובי הפריפריה לערים.¹ לתהליך זה יש השפעות עצומות על אוכלוסיית המין האנושי. במקביל לתהליך זה, לפני כמאתיים שנה החל להתחולל תהליך משמעותי, שאף לו יש השפעות עצומות: שינוי המבנה השלטוני של מדינות רבות בעולם, משלטון מלוכני לרפובליקה-דמוקרטית. אחת המשמעויות המרכזיות של שינוי זה, היא ראיית המדינה כגוף שנועד לשרת את האוכלוסייה, בשונה מהמבנה השלטוני המלוכני, שרואה במדינה גוף שנועד לשרת את צרכיו של בית המלוכה והעומד בראשו. לתהליכים אלו, שכאמור, התחוללו במקביל זה לזה, היו השפעות הופכיות על הפריפריה. תהליך העיור מדלל את אוכלוסיית הפריפריה.

ממילא, שלטון מלוכני, הרואה באזרחים משאב של צרכי השלטון, אינו מוצא צורך מיוחד לפתח את הפריפריה, ולדאוג לרווחתם של יושביה, אלא אם כן שטח הפריפריה הוא משאב של השלטון (נמל, מקור מים חשוב, מקור הפקה של אנרגיה או חומר גלם), ולכן יש לשלטון אינטרס לשמור עליו או לפתחו. לעומת זאת, בדמוקרטיה, הימצאותם של אזרחים בפריפריה היא סיבה מספקת שלא להזניח חבל ארץ זה. יתרה מזו, ישנו גורם נוסף - 'אינטרס לאומי', המחייב את השלטון לשמור על כל הנכסים של הלאום, לרבות אזורי פריפריה, גם אם הם מהווים מעמסה כלכלית. תהליכים אלו התחוללו במקביל, והם הביאו לכך, שלצד תהליך העיור הכלל-עולמי, אזורי הפריפריה שמתגוררת בהם אוכלוסייה מועטת

1. המונח 'פריפריה' להלן בפרק זה, ישמש בעיקרו ככינוי לאזורים מועטים באוכלוסייה יהודית, הרחוקים ממרכזי האוכלוסייה הצפופים. ה'פריפריה' בעגה המקצועית כוללת משמעויות שונות שאינן רלוונטיות לדיוננו. וראה לקמן הערה 7.

ממשיכים להיות מושקעים ומתוחזקים ע"י השלטון המחזיק בהם, ואין הם הופכים שוממים.

האם המניע להשקעה באזורי הפריפריה במדינת ישראל ע"י השלטון, הוא אך ורק 'האינטרס הלאומי', כנכתב לעיל, או שמא נוכל למצוא גם עיקרון הלכתי מנחה בהדרכת המדינה בנושא זה?

א. מצוות יישוב ארץ ישראל - חיוב תורני

הרמב"ן, בהשגותיו לספר המצוות של הרמב"ם (השמטות, עשה ד), ובפירושו לתורה (במדבר לג, נג), כתב שישנה מצוות עשה מהתורה של יישוב ארץ ישראל.² לשיטתו, המצווה כוללת שני חיובים: א. כיבוש הארץ. ב. יישוב הארץ. כיבוש הארץ הוא מניעת השתלטות זרים עליה; יישוב הארץ הוא מניעת השתלטות השממה עליה. כך מדויק בלשונו של הרמב"ן: "ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות (=כיבוש) או לשממה (=יישוב)". בהמשך דבריו כתב:

ופרט אותה להם במצוה זו כולה בגבוליה ומצריה, כמו שאמר הכתוב (דברים א, ז): 'ובואו הר האמורי ואל כל שכניו, בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו'', שלא יניחו ממנה מקום.

מפורש בדברי הרמב"ן שגבולות ארץ ישראל, שהוזכרו בתורה כמקום יישובם של יוצאי המדבר, הם שמגדירים לדורות את תחומי מצוות יישוב ארץ ישראל וכיבושה.³ בדברי הרמב"ן ישנו מענה מפורש לשאלה האם מוטל על המדינה חיוב הלכתי לדאוג להחלת שלטונה על האזורים המרוחקים, הקרובים לגבול:⁴ יש

2. על שאלת הכללת מצווה זו במניין המצוות - ראה פרק א אות א.
3. שו"ת ציץ אליעזר, ז, ס" מח - קונ' אורחות המשפטים, פרק יב, מדייק בלשון התורה את שני חלקי המצוה: "כשם שנצטוונו בתורה על הכיבוש, כך נצטוונו במיוחד גם על ההתיישבות, ככתוב בפרשת מסעי (במדבר לג, נג): 'והורשתם את הארץ וישבתם בה' וגו', כלומר: בתחילה באה מצוות 'והורשתם', לגרש את הגוי אשר לפנינו ולא לעזוב הארץ בידו, ואחר כך באה מצוות 'וישבתם', לא להשאירה שוממה, אלא לבוא ולהתיישב בה בכל פנה וזווית, שלא תישאר שום חלקה אבלה ושוממה מאין יושב".
4. על מצוות יישוב הארץ כמצווה ציבורית ראה לעיל פרק א אות ב. ראוי לתת את הדעת לכך שבשנים הראשונות שלאחר הקמת המדינה, ממשלות ישראל ראו חשיבות עליונה ביישוב העולים החדשים בכל מרחבי הארץ, ראה על כך: ע' שמאלץ, 'העלייה ההמונית מאסיה

חיוב, והוא נובע מהציווי האלוקי, ולא מחיוב לדאוג לאוכלוסייה.⁵ אמנם, קיום מצוות יישוב הארץ אינו מחייב בהכרח את יישוב הפריפריה בתושבים, שהרי הנכחת שלטונה של מדינה על גבולותיה יכולה להתקיים גם ע"י נוכחות צבאית או חקלאית בלבד, אף שהתיישבות אנושית היא בוודאי דרך מובחרת לקיום מצוה זו.⁶

ב. דאגה לביטחונם של יושבי הספר

לכאורה, ניתן להוכיח שההלכה מעניקה עדיפות לביטחונם של יושבי הספר,⁷ מן ההלכה הגורפת באשר ליציאה למלחמה על ערי הספר. כלומר, גם בתנאים, או מצבים שבהם ככלל, יש להימנע עד כמה שאפשר ממלחמה, זו מותרת אם נוגעת היא לערי הספר. כך נפסק בשו"ע (או"ח שכט, 1):

גויים שצרו על עירו ישראל, אם באו על עסקי ממון - אין מחללין עליהם את השבת. באו על עסקי נפשות, ואפילו סתם - יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת, ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש - מחללין עליהם את השבת.⁸

ומצפון אפריקה: היבטים דמוגרפיים, פעמים 39 (תשמ"ט), עמ' 52-54; ד' הכהן, 'התכנית לקליטה ישירה' של העלייה ההמונית בשנות החמישים ותוצאותיה', עיונים בתקומת ישראל 1 (1991), עמ' 359-378.

5. ר' ישראל משקלוב בספרו פאת השלחן (הל' ארץ ישראל, א, בית ישראל ס"ק יד) כותב שהרמב"ם לא מנה את מצוות יישוב א"י כמצווה מדאורייתא, משום שזו מצווה מדברי חכמים שגדריה זהים למצווה שמן התורה לפי הרמב"ן (קדם לו שו"ת הרשב"ש סי' א: "אפילו מי שאינו מונה אותה מדאורייתא, מ"מ ישיבת הארץ מצוה היא... מדרבנן" וכוונתו לרמב"ם, כמו שכתב במפורש בסי' ב שם, אך אין בדבריו התייחסות מפורשת לגדרי המצוה). לענייננו, גם לשיטה זו, מוטל על המדינה חיוב לדאוג ליישוב אזורי הפריפריה, כ'הוראה מגבוה'.
6. ראה שו"ת באהלה של תורה ד, סי' יב. ראה עוד: שו"ת חמדת צבי א, סי' א, אות א, סע' ג; נחלת יעקב (זיסברג) א, עמ' 79-90; הרב טל כהן, 'דירות רפאים בארץ ישראל', אמונת עתיד 121 (תשרי תשע"ט), עמ' 90-99.
7. במקרים רבים, 'עיר ספר', עונה גם להגדרה של 'פריפריה' (ראה לקמן הערה 10). אף שאין זה כלל מוחלט (ראה לעיל הערה 1). לעומת זאת, לעניין דיוננו, הגדרת 'פריפריה' כאזור המרוחק ממרכזי העסקים, התעשייה, המסחר, הממשל, התרבות וכדו', כלל אינה רלוונטית, שהרי הגדרה זו יכולה להתקיים גם במרחק ניכר מגבול המדינה. וראה לקמן אות ד, על אפשרות להשלכה הלכתית בעקבות שינויים בתוואי הגבול.
8. מקור הלכה זו, בבירייתא עירובין מה ע"א, והיא נפסקה ברמב"ם, הל' שבת פ"ב ה"ו, באין

יצאיה למלחמה אינה דבר של מה בכך, על אחת כמה וכמה כשהיא כרוכה בחילול שבת, ואעפ"כ מותר לצאת למלחמה לשם הגנה על ערי הספר, ואפילו בשבת. אולם, דומה שאין להוכיח מפסיקה זו דבר באשר להעדפתם של יושבי הספר. ראשית, החיוב לצאת למלחמה כאשר גויים צרים על ערי ישראל, הוא אמנם הלכה שניסחוה חכמים - אבל תוקפה מדאורייתא הוא משום פיקוח נפש. הלכות שנובעות מהדין הכללי של פיקוח נפש, שמחמתו ניתן לעבור על איסורי תורה, אינן דוגמה מייצגת להלכות אחרות, ואי אפשר להקיש מהן למצבים שאין בהם פיקוח נפש, ובמקרה שלפנינו: דאגה ייחודית לרווחת יושבי ערי הספר.

שנית, הטעם לכך שההלכה כביכול העדיפה את ערי הספר, הוא החשש שמא כיבוש עיר ספר ע"י אויבים יביא לכיבושה של הארץ כולה.⁹ כלומר, הסיבה ליחס המיוחד של ההלכה לעיר ספר, אינה העדפת ערי הספר, אלא התוצאה החמורה שעלולה להיגרם למדינה כולה מחמת כיבושה של אחת מהן. עם זאת, כן ניתן ללמוד מכאן על חשיבותה של עיר ספר, כמי שמגנה 'ביטחונית' על כלל המדינה. מכיוון שכך, מסתבר שראוי שהמדינה תקצה משאבים לאחזקתם וטיפולם של מקומות אלו, על מנת למנוע סכנות מכלל יושבי ארץ ישראל.¹⁰

חולק בראשונים ובאחרונים.

9. רש"י עירובין שם ד"ה ד"ה לספר, מפרש: "עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות, יוצאים עליהם (כלומר, על האומות), שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה ליכבש לפניהם". בעקבותיו, פירשו כן גם ר"י מלוניל על הרי"ף שם יב ע"ב, והר"ן שבת ז ע"ב מדפי הרי"ף (וראה ר"ח, עירובין שם, והערוך, ערך ספ"ר, ובנידוננו אין בהכרח נפקות בין הפירושים). דברי רש"י הובאו ע"י המשנ"ב בסי' שכט ס"ק יד, כטעמו של דין זה שנפסק בשו"ע. יש שלמדו שכוונת רש"י היא להסביר שטעם ההלכה נוגע למצוות יישוב ארץ ישראל, ולא משום פיקוח נפש בלבד, ראה: הרב עובדיה יוסף, 'מסירת טחחים מארץ ישראל במקום פיקוח נפש', תחומין י (תשמ"ט), עמ' 45-46; הרב רפאל קצנלנבוגן, 'כיבוש ארץ ישראל', תורה שבעל פה, לא (תש"ן), עמ' פה. אחרים דחו הבנה זו: הרב שאול ישראלי, 'מסירת טחחים מארץ ישראל במקום פיקוח נפש', תחומין י (תשמ"ט), עמ' 58-59; שו"ת בני בנין, ב, סי' כ. גם לדעת ר"ע יוסף, זוהי דעת רש"י אך השו"ע לא סבר כן.

10. ישנן הלכות נוספות המיוחדות לערי ספר, רבות מהן קשורות לעניינים ביטחוניים: ניתן לשחרר כלבים בשעות הלילה בערי הספר, דבר שנאסר בשאר ערי הארץ (בבא קמא פג ע"א; רמב"ם, הל' נזקי ממון פ"ה ה"ט); לדעת רשב"ג, רק בעיר הסמוכה לספר ניתן לכפות בניית חומה (בבא בתרא ז ע"ב); לדעת רבי שמעון בן אלעזר, אין להשהות עבד עכו"ם שלא טבל, בעיר הסמוכה לספר (יבמות מח ע"ב); מושיבים שם שומרים לפירות שביעית, אף שבשאר ארץ ישראל אין עושים כן (תוספתא שביעית פ"ד ה"ז; רמב"ם, הל' שמיטה ויובל פ"ד ה"ל) - על טעם דין זה עי' במפרשי הרמב"ם שם, שהוא קשור לדיני קדושת שביעית; ועוד (על

ג. איסור לעשות עיר הנידחת בספר

הלכה מפורשת הנוגעת לערי הספר, מציבה שאלה עקרונית באשר לאפשרות ללמוד מהדרכה העקרונית של התורה על מציאות ימינו. במשנה סנהדרין (פ"א מ"ה) מובאת ההלכה שעיר הסמוכה לספר לא תידון כעיר הנידחת, אף כשמלאו התנאים ההלכתיים להכרזתה ככזו. בטעמה של הלכה זו נחלקו תנאים. לפי התוספתא (סנהדרין פ"ד ה"א),¹¹ טעמה של הלכה זו נובע מן הצורך בשמירה על גבולות א"י: "ובסמוך לספר, אפילו (עיר נידחת) אחת לא יעשו, כדי שלא יפוצו נוכרים ויחריבו את ארץ ישראל". לפי הספרי (דברים, פרשת ראה פיסקא צג),¹² דין זה נלמד מדרישת לשון התורה (דברים יג, יד): "יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידחו את ישבי עירם לאמר נלכה ונעבדה אלוהים אחרים", דווקא כאשר עיר זו היא "בקרבך" ולא כשהיא בספר.

הגמרא (סנהדרין טז ע"ב) סבורה שמחלוקת התוספתא והספרי תלויה במחלוקת הכללית שבין ר' שמעון וחכמים, האם ניתן לדרוש את טעמי מצוותיה של התורה. הטעם שניתן בתוספתא לאיסור קביעת עיר ספר כ'עיר הנידחת' הוא דעת ר' שמעון, הרגיל להטעים את מצוות התורה בטעמים שכליים ומסתברים.¹³ טעם זה מובן על רקע הדרישה ההלכתית הכללית לקיים את מצוות התורה לכבוש את ארץ ישראל וליישובה.¹⁴ לענייננו, לטעמו של ר' שמעון, ממצוות התורה שלא לעשות עיר הנידחת בספר קשה להקיש על יחסה של התורה לפיתוח אזורי הפריפריה.¹⁵ כל שניתן ללמוד הוא שיש צורך בשמירה יתרה על הארץ בכללה, שלא להשאיר פתח לכיבושה ע"י האויבים. לעומת זאת, לפי הספרי הדין שלא לעשות עיר הנידחת בספר נדרש מן הפסוק, ולדעתו של רש"י (סנהדרין קיא ע"ב ד"ה

יישובם של זרים המגיעים לארץ ביישובי ספר, ראה להלן פרק טז אות א).

11. מובאת בשינויי לשון בגמרא, סנהדרין טז ע"ב.

12. מובא אף הוא במסכת סנהדרין שם, וכן בדף קיא ע"ב.

13. כפי שנאמר במקומות רבים בגמרא שר' שמעון "דריש טעמא דקרא" (ב"מ קטו ע"א; סנהדרין כא ע"א ועוד).

14. כפי שהוסברו הדברים לעיל אות א.

15. וכשם שלעיל אות ב, התברר שאין ללמוד מהיתר לצאת למלחמה על ערי הספר, על העדפתן של ערי הספר באופן כללי.

בקרבר) זו 'גזירת הכתוב'.¹⁶ אם כן, יש לבחון האם ניתן ללמוד מגזרת הכתוב על הדרכתה של התורה.

במשנה (סנהדרין פ"י מ"ו) נחלקו תנאים מה ההשלכה המעשית של האיסור שלא ליישב מחדש עיר שנקבעה כעיר הנידחת: האם נובעת מכך חובה להשאיר את המקום שמם, כדעת ר' יוסי הגלילי, או שאמנם אין ליישב מחדש את המקום כעיר, אך מותר לנטוע בו גינות ופרדסים, כדעת ר' עקיבא.¹⁷ ממחלוקת זו יש ללמוד, שמשמעות קביעת עיר כעיר הנידחת אינה מחייבת שהמקום צריך להיות שומם לגמרי. לאור זאת, ניתן לומר שכאשר אסרה התורה, לדעת הספרי, לעשות עיר הנידחת בספר, אין כוונת הדברים בהכרח, שהתורה מנעה את הפיכת אזורי הפריפריה לשממה, אלא שהיא רק שללה את הפיכתם לאזורים בלתי מיושבים.

נמצאנו למדים כי התוצאה מכך שאין עושים עיר הנידחת בספר היא, שבפועל גם אזור שע"פ הדין היה צריך לידון כעיר הנידחת ולא מיושב - ימשיך להיות מיושב. מכאן יש מקום ללמוד, שדווקא לדעת התנאים בספרי הסבורים שמדובר בגזירת הכתוב, ואין זה איסור הנסמך על מצווה אחרת בתורה, ואין אנו יכולים להצביע במפורש על טעמה של ההלכה - יש מקום ללמוד על חשיבות שמירת אזורי הספר והפריפריה מיושבים.¹⁸ מכאן, לא רחוקה הדרך להניח שזו גם אחריותה של המדינה לדאוג לטיפוחם ולהשארם מיושבים ע"י אוכלוסייה עירונית.

הערה מתבקשת לאור האמור היא, שדווקא לדרך זו, על אף שדיני עיר הנידחת נוהגים אך ורק בארץ ישראל, האיסור להפוך אחת מערי הספר לעיר הנידחת, אינו

16. וכ"כ הנצי"ב בפירושו לספרי, פרשת ראה, אות מא עמ' ככח.

17. הרמב"ם, הל' עבודה זרה פ"י ה"ז, פסק כדעת ר"ע. אמנם בספרי, פרשת ראה, פסקא צו, מיוחסת לר"ע הדעה שיש להשאיר את מקומה של עיר הנידחת שמם לגמרי, ונוסף שם שאפילו שובכים ליונים אסור להניח באותו המקום, שלא כפי שמופיע במשנה, ויש ממפרשי הספרי (חסדי דוד, הגר"א) שכתבו שיש לגרוס בספרי כפי שלפנינו במשנה.

18. עי' תוס', גיטין מט ע"ב ד"ה רבי, שרבי שמעון ורבי יהודה נחלקו בשאלה האם דרשינן טעמא דקרא, רק במקום שיש נפקות מעשית מהמחלוקת. לפי דבריהם למדנו שגם רבי יהודה אינו סבור שאין טעם למצווה, אלא שבדרך כלל אין לגזור מסקנות הלכתיות מטעם המצווה. ומכאן שיש מקום לומר, כי גם לסוברים שבפנינו 'גזירת הכתוב', הרי שיש מקום ללמוד מהו 'יצון התורה' על פיו ראוי לפעול, גם כשאין לכך השלכה הלכתית מחייבת בנוגע להלכה שלפנינו. להרחבה בענייני דרישת טעמי המצוות ראה ספרו של הרב זלמן נחמיה גולדברג: נתיב מצוותיך, ובפרט ב'פתיחה הכוללת' שם.

נסמך בהכרח על המצווה הכללית של יישוב הארץ. אם כן, אף שהאיסור נלמד מ'גזירת הכתוב' ושייך לדינים ש'בין אדם למקום', ניתן ללמוד ממנו על הדרכת התורה לדאוג ליושבי הארץ כולה.¹⁹

ד. השלכה הלכתית הנובעת משינויים בתוואי הגבול

לשם חידוד הבנת הלימוד של הספרי מ'גזירת הכתוב' באשר לאיסור קביעת עיר ספר כעיר הנידחת, יש מקום לעמוד על נפקות שיש בין דעה זו לדעת התוספתא, שטעמו של האיסור לדון עיר ספר כעיר נידחת הוא מהחשש שמא יביא הדבר לפריצת הגבול ע"י האויבים. כאשר משתנה המצב הדמוגרפי או המדיני סביב עיר שלא נקבעה כעיר הנידחת מחמת היותה עיר ספר - דהיינו, נכבשים שטחים נוספים, והעיר כבר אינה נמצאת בסמוך לגויים. לשיטת הספרי, לא ישתנה דין עיר זו, כיון שכאשר היה צריך לקבוע אותה כעיר הנידחת, גזירת הכתוב שלא לדון עיר ספר כעיר הנידחת מנעה את הדבר באופן גורף. לעומת זאת, לדעת התוספתא, המניעה מקביעת עיר כעיר הנידחת נובעת מהחשש שקביעתה כעיר הנידחת תביא לפריצת הגבול על ידי אויבים, לכן ברגע שחשש זה אינו קיים, סרה המניעה ההלכתית, ועיר זו יכולה להיקבע כעיר הנידחת.²⁰

אם כן, לפי טעמו של הספרי, האפשרות להקיש מאיסור קביעת עיר ספר כעיר הנידחת על כוונה כללית של התורה, שאזורי הספר יהיו מיושבים ולא שוממים, אינה חד משמעית. כך עולה ממה שהתבאר, שהשלכת איסור זה אינה מתוחמת

19. יש להעיר שדרך לימוד זו שהצענו, אינה "בניין אב מכתוב אחד", שהיא אחת משלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, כיון שמהותה של מידה זו היא לימוד על מצוות אחרות בתורה, או על מושגים הלכתיים קיימים, ע"פ דבר המפורש בתורה במקום אחד (ראה ביאור המידה בניין אב מכתוב אחד, ב"ג מידות שבתחילת הספרא, ובאנציקלופדיה תלמודית, ד, ערך 'בנין אב') ואילו הצעתנו, כפי שהובאה בגוף הדברים, אינה מלמדת מאיסור עשיית עיר הנידחת בספר על מצוות אחרות בתורה, אלא מלמדת מאיסור זה על כוונתה הכללית של התורה.

20. נפקות זו חודשה ע"י המנחת חינוך, מצווה תסד אות ד, ד"ה עוד יש נפקא. המנחת חינוך נזקק לחידושו ההלכתי האמור, במענה לדברי הכס"מ והלח"מ, הל' ע"ז פ"ד ה"ד, שכתבו שאין משמעות הלכתית לטעם האיסור לעשות עיר הנידחת בספר, וכל פרטי ההלכה זהים בין אם הוא נלמד מגזירת הכתוב ובין אם טעמו הוא שלא ייכנסו אויבים. וראה חזון איש, סנהדרין כד, יג, ושיעורי רבי שמואל (רוזובסקי), סנהדרין, אות קצב, שחלקו על עיקר חידושו של המנחת חינוך, ומ"מ אין בהשגתם נפקות לסוגייתנו.

רק ליישובי ספר, והאיסור עומד בתוקפו גם כשאין לו השלכה על יישוב אזורי הפריפריה.

סיכום

מתוך עיון בסוגיות הלכתיות אחדות הנוגעות ל'ערי הספר', לא נמצאה בסוגיות הש"ס ובדברי הפוסקים הראשונים אמירה מפורשת וחד משמעית אשר מחייבת את הציבור לדאוג לפיתוח הפריפריה. ועם זאת, הועמדו סימוכין בהלכה לכך שלצד החיוב הכללי המוטל על השלטון לדאוג ליישובה של ארץ ישראל ככלל, ללא אבחנה בין אזורי הפריפריה לאזורים אחרים, ישנם יסודות הלכתיים להענקת יחס מיוחד מצד המערכת השלטונית לאזורים פריפריאליים.

העולה מכל האמור:

א. מצוות יישוב ארץ ישראל מחייבת גילוי יחס שווה ליישובם של כל אזורי הארץ. דבר זה שומט מעיקרו את הדילמה הקיימת במערכת שלטונית מודרנית, ביחס להקצאת משאבים של השלטון לפיתוחה של הפריפריה, שבאופן טבעי נעשית על פני הקצאת משאבים אלו לאזורים 'חזקים' יותר, ומרובים יותר באוכלוסייה.

ב. בהלכה ישנה העדפה לאזורי ספר, קרי אזורים הסמוכים לאוכלוסייה או לשלטון העוין את האוכלוסייה היהודית, וזאת בשל ההיבט הבטחוני. בשל כך, חשש של פגיעה באזורים אלו מצד האויבים - 'עסקי נפשות ועסקי ממון' - מתיר יציאה למלחמה, וממילא גם מחייב אותה, ואף בשבת. מהלך כזה אינו מותר כאשר החשש הוא של פגיעה באזורים אחרים.

ג. ההלכה מחייבת ליישב את אזור הספר באוכלוסייה או בחקלאות, על אף ההתנגשות של חיוב זה - ולו גם תיאורטית - עם האיסור החמור של קיום ע"ז בארץ, שהוא הטעם הראשי לדינה המיוחד של עיר הנידחת. גם אם שרירה וקיימת גם שם החובה לאבד אותה עבודה זרה, עצם שימור אזור הספר והשארת יושביו מעיד על החשיבות העליונה שרואה התורה בשימור המקום, זאת לצד האחריות הכללית של השלטון על כל מרחבי המדינה.